E CONF SERIES
International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health
Hosted online from Jakarta, Indonesia
Website: econfseries.com 30th May, 2025

TIL O'RGATISHDA BADIIY MATNLARNI TANLASH MEZONLARI

Mamashoyev Umid Ulug'bek o'g'li
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti assistent o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada chet tilini o'rgatish jarayonida badiiy matnlarni tanlash mezonlari tahlil qilinadi. Matnlarning til darajasi, leksik va grammatik tarkibi, madaniy yuklamasi, hajmi va motivatsion ahamiyati kabi mezonlar asosida baholash zarurligi asoslab beriladi. Badiiy matnlar orqali til o'rgatishda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, madaniy tafakkurni rivojlantirish va ijodiy fikrlashni rag'batlantirish imkoniyatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar. badiiy matn, til o'rgatish, lingvodidaktika, tanlash mezonlari, madaniy kontekst, semantika, kommunikativ kompetensiya, estetik ta'sir.

Аннотация

В статье рассматриваются критерии отбора художественных текстов для преподавания иностранных языков. Обосновывается необходимость учитывать языковой уровень, лексико-грамматическую насыщенность, культурное содержание, объем и мотивационную ценность текста. Художественные тексты играют важную роль в формировании коммуникативной компетенции, развитии культурного мышления и стимулировании творческого восприятия языка.

Ключевые слова. художественный текст, обучение языку, лингводидактика, критерии отбора, культурный контекст, семантика, коммуникативная компетенция, эстетическое воздействие.

Annotation

This article explores the criteria for selecting literary texts in foreign language teaching. It emphasizes the importance of matching texts to learners' proficiency levels, lexical and grammatical content, cultural relevance, length, and motivational

value. Literary texts are shown to play a key role in developing communicative competence, enhancing cultural awareness, and fostering creative language engagement.**Keywords.** literary text, language teaching, lingvodidactics, selection criteria, cultural context, semantics, communicative competence, aesthetic impact.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida chet tillarini oʻrgatish jarayonida badiiy matnlardan foydalanish til oʻrganuvchining lisoniy bilimini chuqurlashtirish, madaniy kontekstni anglash va estetik didini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Badiiy matnlar nafaqat grammatika va leksikani oʻzlashtirish, balki kommunikativ, sotsiomadaniy, va kognitiv kompetensiyalarni shakllantirishda ham yordam beradi. Ushbu maqolada badiiy matnlarni tanlashda e'tibor berilishi zarur boʻlgan mezonlar, ularning didaktik qiymati va lingvodidaktik ahamiyati tahlil qilinadi.

Metodologiya

Zamonaviy tilshunoslik taraqqiyotida bir necha ilmiy paradigmalar mavjud boʻlib, tadqiqotlar natijasida muayyan hodisa haqidagi qarashlar shu paradigmalar asosidagi yondashuvlar asosida toʻldirilib, mukammallashtirilib kelinmoqda. Bugungi kunda antroposentrik paradigma asosida zamonaviy tilshunoslikda bir qator yangi yoʻnalishlar vujudga keldi, ularning metodlari shakllandi, metodologiyasi yaratildi. "Antroposentrizmning tilshunoslikda alohida paradigma sifatida shakllanishi va bu yoʻnalishdagi tadqiqotlarning dunyo tilshunosligida koʻpayib borayotganligi benihoya quvonarli hodisa ekanligi" tilshunos olimlar tomonidan e'tirof etilgan[4]. Dunyo tilshunosligida qoʻlga kiritilgan yutuqlar natijasida oʻzbek tilshunosligida ham yangi yoʻnalishdagi ishlarning yuzaga kelganligini e'tirof etish zarur. Til hodisalariga antroposentrik paradigma asosida yondashuv natijasida pragmalingvistika, psixolingvistika, kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik, sotsiolingvistika kabi yangi yoʻnalishlar paydo boʻldi, bu sohalarga oid fundamental tadqiqotlar yaratildi. Jumladan, N.Mahmudov, Sh.Safarov, M.Hakimov, D.Lutfullayeva, D.Xudoyberganova, Sh.Usmonova, A.Mamatov. L.Raupova kabi olimlar tomonidan antroposentrik paradigmaning nazariy asoslari yaratildi. Bu esa oʻz oʻrnida kognitiv tilshunoslik,

lingvomadaniyatshunoslik, etnolingvistika, pragmalingvistika, psixolingvistika kabi sohalarda ilmiy tadqiqotlarning yuzaga kelishiga asos vazifasini bajardi[1].

Quyidagi metodlar qo‘llanildi:

— Lingvodidaktik tahlil – til o‘rgatishda matnning rolini o‘rganish;

— Kontent-tahlil – o‘quv jarayonida ishlatilayotgan badiiy matnlar mazmunini baholash;

— Pedagogik kuzatuv – til o‘rgatish amaliyotida o‘qituvchilarning yondashuvlari;

— Solishtirma metod – turli sinflar, yosh guruhlari va tillar uchun mos matnlar farqini aniqlash.

Natijalar

1. Badiiy matnlarning til o‘rgatishdagi o‘rni[2].

— Badiiy matnlar reallik va kontekst asosida til birliklarini tushuntiradi;

— Ular madaniyat va ijtimoiy tafakkur haqida tasavvur beradi;

— Estetik baho, obrazlar va til ifodalarining ko‘p shakllari orqali ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

2. Matn tanlashda asosiy mezonlar

№	Mezon nomi	Ta’rif
1	Til darajasiga moslik	Matn A1–C2 CEFR darajalariga mos bo‘lishi zarur
2	Leksik va grammatik to‘yinish	Matn ichida o‘rgatilayotgan mavzular mavjud bo‘lishi
3	Madaniy boylik	Matn o‘rgatilayotgan tilga oid madaniyatni yoritishi kerak
4	Qiziqarli va motivatsion	O‘quvchilarni jalb eta oladigan syujetga ega bo‘lishi
5	Hajmi va tuzilishi	Juda uzun yoki murakkab bo‘lmasligi kerak
6	O‘quvchilarning yoshi	Yoshga mos axloqiy va psixologik kontent

3. Tavsiya etiladigan matnlar toifasi

— Qisqa hikoyalar, ertaklar, dialoglar;

— Zamonaviy adabiyot (sayqallangan tilda yozilgan);

— Adabiy tarjimalar va adaptatsiyalangan matnlar;
— Osonlashtirilgan klassik matnlar (Beginner Literature series)[3].

Munozara

Ko‘plab o‘qituvchilar badiiy matn tanlashda faqat leksikani hisobga oladi. Aslida esa matnning semantik darajasi, kognitiv yuklamasi va madaniy koderlari ham muhim. Ayniqsa, boshlang‘ich bosqichda ortiqcha metafora, idiomatik birliklar yoki tarixiy realiyalar talabaning tushunishini qiyinlashtiradi.

Bundan tashqari, matnning kontekstdagi qo‘llanilishi, o‘quvchilarda fikr yuritish va savol-javob shaklida ishlov berilishi muhim ahamiyatga ega. Teskari tarjima, dramatizatsiya, roldagi o‘yinlar matnga hayot bag‘ishlaydi[5].

Xulosa

Til o‘rgatishda badiiy matnlar samarali metod vositasi sifatida xizmat qiladi. Ularni tanlashda til darajasi, mazmun sifati, madaniy ifoda, didaktik foyda, va o‘quvchi yoshi asosiy mezonlar sifatida e’tiborga olinishi kerak. To‘g‘ri tanlangan matnlar o‘quvchilarni tilga nisbatan qiziqishini oshiradi va chuqurroq o‘zlashtirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ubaydullayev Xumoyun O’ktam o’g’li. Tilshunoslikda badiiy matn sotsiopragmatik tadqiq obyekti sifatida. Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi. 2023.
2. Tomlinson B. (2011). Materials Development in Language Teaching.
3. Kramsch C. (1993). Context and Culture in Language Teaching.
4. Ходжаева М. (2020). Тил ўргатишда бадиий матнларнинг аҳамияти.
5. Ashurova D.U. Badiiy matn sinergetikasi // O‘zbekistonda xorijiy tillar. – 2024. – 10-jild. – № 1 (54). – B. 39-59.
6. Mamashoev, U. U. (2023). EXPRESSION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND CULTURE IN PHRASEOLOGY WITH THE HEART COMPONENT. In Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования (pp. 76-80).

7. Komilovich, S. S. (2025, April). TOMAS HARDINING “G ‘ALATI OLOMONDAN UZOQDA” ROMANIDAGI OBRAZLAR TIZIMI VA ULARNING BADIY YUKLAMASI. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 64-72).

8. Komilovich, S. S. (2025, April). TOMAS HARDINING “G ‘ALATI OLOMONDAN UZOQDA” ROMANINING POETIK XUSUSIYATLARI. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 54-63).

9. Baxtiyorovna, M. T., & Abdumannonova, A. D. (2022). Use and application of interactive methods in teaching German.

10. Abdumannonovna, A. D. (2025, May). ERIX MARIYA REMARK ASARLARIDA YO ‘QOTILGAN AVLOD TASVIRI. In Scientific Conference on Multidisciplinary Studies (pp. 106-114).

11. Abdumannonovna, A. D. (2025, May). GYOTE VA SHARQ ADABIYOTI: MADANIYATLARARO MULOQOT TIMSOLI. In Scientific Conference on Multidisciplinary Studies (pp. 96-105).

12. Abdumannonovna, A. D. (2025, May). “YO ‘QOTILGAN AVLOD” KONSEPSIYASI VA UNING ADABIYOTSHUNOSLIKDAGI O ‘RNI. In Scientific Conference on Multidisciplinary Studies (pp. 115-123).

13. Abdumannonovna, A. D. (2022). German as the language of science: problems and perspectives.

14. Abdirakhimova, M. N. (2021). ASSESSMENT OF YOUNG ENGLISH LANGUAGE LEARNERS. Экономика и социум, (3-1 (82)), 3-7.

15. Abdirakhimova, M. N. (2023). THE IMPORTANCE OF TEACHING VOCABULARY. Экономика и социум, (2 (105)), 8-14.

16. Abdirakhimova, M. (2023). The need for reading ability in English and ways how to develop. Экономика и социум, (9 (112)), 5-7.

17. Abdirakhimova, M. N. (2023). Interaction in the Second Language Classroom. Экономика и социум, (6-2 (109)), 5-11.

18. Normurodovna, A. M. (2022). Emphasize The Social Nature of Learning. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 5, 270-274.

19. Sherqulovich, M. K. (2025, April). “YOSH VERTERNING IZTIROBLARI” ASARINING NEMIS ADABIYOTIDAGI O ‘RNI. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 43-48).
20. Boymurotovna, X. N. Asror o’g’li, AO, & Rajabboyevna, OK (2025, March). KOMPYUTER VA ROBOTLAR BILAN O’ZARO ALOQA ORQALI IJTIMOIY PSIXOLOGIYANING O’ZGARISHI. In International Conference on Educational Discoveries and Humanities (pp. 63-70).
21. Sa’dullayev, A., & Asrorov, O. (2024). THE ESSENCE OF NEW PEDAGOGICAL TERMS DURING THE REFORMS IMPLEMENTED IN THE FIELD OF EDUCATION.". Science Shine" International scientific journal, 14(1).
22. Кучкаров, Т., & Маматова, Г. (2024). ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ОБЩЕСТВЕ. Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari, 4(4), 127-136.
23. Mamatova, G. (2023). Цифровой университет: стратегия создания умной инфраструктуры в высших учебных заведениях Узбекистана. Economics and Innovative Technologies, 11(4), 296-312.
24. Mamatova, G. (2023). OLIY TA’LIM MUASSALARINING RAQAMLI FAOLIYATI hamda KELAJAK KADRLARINI TAYORLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR va SUN’IY INTELEKTNI QO ‘LLASH JARAYONLARI. KELAJAK KASBLARI. Interpretation and researches, 1(7).
25. Boymurotovna, X. N. (2025, March). RUS TILINI O ‘RGANISHDA SUN’IY INTELLEKT VA NEYRON TARMOQLARNING ROLI. In International Conference on Educational Discoveries and Humanities (pp. 55-62).
26. Normurodovna, A. M. (2025, February). INGLIZ TILI GRAMMATIKASINING INGLIZ TILI KURSIDAGI AHAMIYATI. In International Educators Conference (pp. 302-309).
27. Ergashevna, S. M. (2025, February). INGLIZ TILI MUTAXASSISI BO'LISHDA BOSHLANG'ICH INGLIZ TILI DARSLARINING AHAMIYATI. In International Educators Conference (pp. 350-357).
28. Axmedovna, B. S. (2025, February). O'ZBEKISTONDA XORIJIY TILLARNING AHAMIYATI. In International Educators Conference (pp. 326-333).

29. Normurodovna, A. M. (2025, February). TASHKILOTLAR O'RTASIDAGI HAMKORLIKDA INGLIZ TILINING AHAMIYATI. In International Educators Conference (pp. 310-317).
30. Ergashevna, S. M. (2025, February). INGLIZ TILI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH. In International Educators Conference (pp. 358-365).
31. Axmedovna, B. S. (2025, February). INGLIZ TILINI O'RGANISHDA O'ZARO MULOQOTNING AHAMIYATI. In International Educators Conference (pp. 318-325).
32. Egamberdiyev, H. S., & Khujakulov, A. K. (2024). VIRTUAL MUSEUMS AS PART OF A DIGITAL CULTURAL ENVIRONMENT. Экономика и социум, (3-1 (118)), 121-125.
33. Egamberdiyev, X. S., Abduvaliyev, A. A., & Pardayev, O. C. (2023). RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA O ‘ZBEKISTON TURISTIK GEOPORTAL TIZIMINING TASHKILIY ARXITEKTURASI. Экономика и социум, (6-1 (109)), 115-120.
34. Rustamovna, R. I. (2025, January). BOSHLANG ‘ICH MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI RIVOJLANTIRISH VA TARBIYALASHDA MEDIANING O ‘RNI. In International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices (pp. 225-230).
35. Rustamovna, R. I. (2025, January). MAKTABGACHA TA’LIM: BOLANING KELAJAGI VA TARBIYASI UCHUN MUHIM JARAYON. In International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices (pp. 217-224).
36. Bozarov, F. (2024). ANALOGICAL AND DIGITAL SCHEMATICS: A COMPREHENSIVE OVERVIEW.". Science Shine" International Scientific Journal. извлечено от https://science-shine. uz/index. php/ilmnuri/article/view/1082.
37. Samadovich, B. F. (2023). FUNDAMENTALS OF COMPUTER-AIDED DESIGN CONSTRUCTION OBJECTS. American Journal Of Applied Science And Technology, 3(07), 13-18.

38. Xidirova, N., Oromova, S., & Otajonova, K. (2024). Ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo ‘llash istiqbollari. Raqamli iqtisodiyot va sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati, 1(1), 18-21.
39. Xidirova, N. B., Oromova, S. S. Q., & Otajonova, K. R. (2024). TALABALARNING MOTIVATSIYASINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLARI. Indexing, 1(1).
40. Xidirova, N. B. (2025). qizi Oromova, SS, Otajonova, KR, qizi Begancheva, MB, & qizi Tosheva, ZX (2024). IJTIMOIY TARMOQLAR VA RAQAMLI AXBOROTLARNING PSIXIKAGA TA’SIRI. GOLDEN BRAIN, 2(21), 193-198.